

Čech, Pavel

Úvod

In: Čech, Pavel. *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945-1953)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 11-18

ISBN 9788021054660

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124138>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1. Úvod

Studie *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)* se zabývá dílčím aspektem vzájemných francouzsko-českých (československých) vztahů po druhé světové válce. Jejím cílem bude zachytit, jaké proměny nastaly v československo-francouzských stycích v oblasti české ediční politiky po roce 1945. Jedná se o výjimečné období, v němž Československo (ČSR) přejde od relativně demokratického systému fungování moci k modelu totalitárního státu. Hlavní pozornost přikládáme v této práci období 1948–1953, neboť dovoluje ukázat, jak faktory politicko-ideologické povahy zásadním způsobem determinovaly kvalitativní a kvantitativní stránku korpusu přeložených autorů a děl a podstatně tak ovlivnily českou (československou) frankofilii. Oblast literárního překladu, která je součástí recepce francouzské kultury, se po roce 1948 stává záležitostí primárně politickou. Vztah k Francii, její kultuře a literatuře zároveň představuje prubířský kámen nové kulturní politiky lidovědemokratické ČSR. Vysoká prestiž, které se těšila francouzská kultura v meziválečném Československu, totiž musí ustoupit jiným prioritám: protěžovanému vztahu k SSSR a jeho satelitům.

Analyzované poválečné období je možné rozdělit do dvou odlišných etap. V první z nich, v letech 1945–1947, se rychle obnovují mezi Francií a ČSR vzájemné vztahy politické a kulturní, které paralyzovalo podepsání Mnichovské dohody a události II. světové války. Letmý pohled na strukturu a počet přeložených děl z francouzštiny rovněž naznačuje, že československá ediční politika byla po roce 1945 vůči francouzské literatuře relativně otevřená a že překlady z francouzštiny snadno dosáhly stejného početního zastoupení jako v posledních letech před vypuknutím II. světové války. Pokud bychom porovnali produkci za období 1935–1938 s periodou 1945–1948, zjistili bychom, že se např. v roce 1946 objeví téměř shodný počet překladů z francouzštiny jako v roce 1937 (97, resp. 99) a v roce 1948 vyjde dokonce o 14 překladů více než v roce 1936 (127, resp. 113). Přesto jsou již v předúnorovém období patrné nejen ve francouzsko-českých politických vztazích, ale i v ediční politice třetí plochy. Vzájemná jednání o nové politické dohodě, která mezi sebou s různou intenzitou a motivací vedou Francie a ČSR, skončí neúspěšně především kvůli přetrvávající československé nedůvěře, že Francie bude garantovat účinnou ochranu před možným německým útokem. Tuto nedůvěru sdílely jak komunistické, tak nekomunistické kruhy. Komunisté ji však obratně dokázali využít, aby ČSR blíže připoutali k SSSR. Ani ediční politika nebyla vůči francouzské literatuře zcela otevřená. I když se totiž český čtenář setká po roce 1945 se svými oblíbenými autory, jako byli Rolland, Chevallier nebo Maurois, z okruhu literární komunikace jsou vyloučena díla skutečných i domnělých francouzských kolaborantů. Někteří z těchto autorů (např. Céline nebo Brasillach) byli přitom výrazně zastoupeni v předválečných překladech. Jejich neprůchodnost zajistí nejen příslušný publikační odbor ministerstva informací, ale tito spisovatelé jsou rovněž nepřijatelní pro samotná nakladatelství.

Markantní proměnu prodělají politické a kulturní vztahy po nástupu československých komunistů k moci v únoru 1948. Po přechodném období 1948–1949, ve kterém oba státy ještě sporadicky konstruktivně spolupracují, se v následujících letech naplno projevuje nový československý přístup k Francii, jež determinovalo začlenění ČSR do sovětské zóny vlivu. ČSR především tlumí všechny oficiální kontakty s francouzskou „reakční“ vládou. Jednání o spojenecké smlouvě jsou ukončena a převládající formou komunikace se stává výměna diplomatických nót a vyhošťování nepohodlných diplomatů. Represivní postupy vyvrcholí v první polovině roku 1951, kdy je jednostranným československým aktem ukončena činnost francouzských vzdělávacích a kulturních institucí na území ČSR. Lidová demokracie bude nadále preferovat pouze styky neoficiální s francouzskými komunisty a s dalšími „pokrokovými“ kruhy. I v ediční politice se změna československo-francouzských vztahů rázně projeví. Nejviditelněji to bude v počtu přeložených děl. Zatímco v období 1945–1948 vyjde na 365 překladů z francouzštiny, v letech 1949–1953 se jedná o necelé tři stovky titulů; v roce 1948 je publikováno ještě téměř 130 překladů z francouzštiny, avšak o rok později jejich počet poklesne na necelých 60. Okruh přeložených a vydaných děl bude rovněž náležitě strukturován. Ve srovnání s předchozím obdobím budou selekční procesy poúnorové ediční politiky mnohem rozsáhlejší a především institucionálně organizované. V českém překladu se v zásadě objeví jen ta díla, která budou ideologicky žádoucí. Stejně kritérium budou kulturní ideologové aplikovat na jejich autory, resp. jejich společenskou angažovanost. Přesto nová ediční politika nebude zcela důsledná a nerozporuplná. Selekční mechanismy totiž na jedné straně nezabrání, aby vyšly četné tituly, které budou odporovat závazně prosazované normě, a to zejména v přechodném období 1948–1949 (např. Baudelairovy *Květy zla* vydané Melantrichem na konci roku 1948), ale i později (bibliofilské tisky J. Picky). Na druhé straně cenzurní orgány nepropustí zdánlivě bezproblémové autory (např. Aragona a Trioletovou), jejichž společenské angažovanosti bude český tisk věnovat až devótní pozornost.

Mnohotvárnou českou ediční politiku v oblasti překladů z francouzštiny v období 1948–1953 budeme detailně sledovat ve třech liniích, jež se budou prolínat třemi hlavními kapitolami (*Realisticko-pokroková tradice*, *Aktuální pokroková tematika a Ideologicky nežádoucí literatura*). Zaprvé se soustředíme na změny, které se odehrají v nakladatelském sektoru po únoru 1948. Tato systémová opatření totiž vytvářejí obecný rámec, v němž (ne) může francouzsky psaná literatura pronikat k českému čtenáři. Zaměříme se především na reorganizaci nakladatelské sítě. Pro ni je typická plošná likvidace soukromých subjektů, která probíhá již od jara 1948. Právně ji zakotví tzv. vydavatelský zákon z března 1949. Mezi likvidovanými subjekty vyniknou podniky s bohatou tradicí, jejichž zásluhou se mohl český čtenář setkat s celou řadou překladů z francouzštiny (např. firmy R. Škeříka nebo Jos. R. Vilímka). Snížení počtu nakladatelských subjektů, a tedy i možnosti vydat překlad z francouzštiny, doprovází vznik nových nakladatelství (např. Československého spisovatele v roce 1949 nebo Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění /SNKLHU/ v roce 1953). Mezi počtem zrušených a nově zřízených podniků ovšem panuje silný nepoměr. Zatímco ještě v roce 1947 vydalo alespoň jeden překlad z francouzštiny necelých sedmdesát subjektů, stejný údaj pro období 1950–1953 nepřesáhne každoročně číslo 20. Druhou systémovou změnou v nakladatelském sektoru je zavedení centrálně řízeného plánování a postupné specializace jednotlivých nakladatelství na určitý typ literatury (beletrie, literární kritiky, publicistických reportáží apod.), případně na konkrétní

autory. Např. nakladatelství Mír se soustředí na vydávání současné literatury s mírovou tematikou; Československý spisovatel začíná vydávat sebrané spisy českých a světových klasiků a tuto funkci od něj převezme SNKLHU. Smyslem tohoto druhého opatření je odstranit údajně ne hospodárné nakládání s papírem, avšak ve skutečnosti se jedná zejména o snadnější kontrolu a o přímé ovlivňování nakladatelské činnosti. Tuto kontrolu zajišťují státní, ale také stranické orgány (Lektorská rada ÚV KSČ). Nejvyšším vládním orgánem, který má koordinovat ediční politiku, je ministerstvo informací a osvěty (MIO) a jeho pomocný orgán Ústřední ediční rada (ÚER). ÚER pracovala ve dvou národních sekcích. Národní ediční rada česká (NERČ) měla ještě své pomocné komise (především povolovací komisi a literární kancelář propojenou s MIO) a společně s nimi byla pověřena i prováděním cenzury. Fungování několikastupňového cenzurního systému (včetně autocenzurních opatření v nakladatelstvích) představuje třetí základní systémovou změnu v edičním sektoru po roce 1948.

Druhou obecnou linií, kterou budeme v našem textu analyzovat, je zachycení konkrétních proměn, jež charakterizují korpus literatury přeložené z francouzštiny po roce 1948. Rozbor (ne)překládané literatury představuje stěžejní část této práce. Obecně lze tuto literaturu rozdělit na tolerovatelnou (ideologicky přijatelnou) a netolerovatelnou. První směr reprezentují okruhy autorů a děl, které jsme souhrnně označili termíny *realisticko-pokroková tradice* a *aktuální pokroková tematika*. Na jedné straně jsou přednostně překládána díla již nežijících autorů (*realisticko-pokroková tradice*). Obecně se jedná o typ literatury, kterou mohla ideologická kritika bez větších potíží reinterpretovat ve smyslu marxistické dialektiky jako uměleckou tvorbu, jež obsahově i umělecky přesně zachycuje společenské konflikty v různých epochách vývoje lidské společnosti. Detailnímu rozboru této přeložené literatury se věnujeme ve čtvrté kapitole. Do popředí jsme přitom také postavili různé projevy formální pozornosti, kterou vydávání francouzských klasiků jednotlivá nakladatelství systematicky věnovala. Jednalo se např. o opakovaná vydání, publikaci reprezentativních výborů z děl nebo o fakt, že téměř všechna vydání doprovázel původní český vysvětlující text (předmluva, doslov). Třebaže se projevy této formální péče objevují i před rokem 1948, její rozsah byl nesrovnatelně větší po roce 1948. Tento rys ediční politiky vypovídá o ideologické důležitosti, jaké se klasikové v poúnorovém režimu těšili. Druhým bodem, na který jsme se při rozboru produkce klasiků zaměřili, byla systematizace ideologicky využitelných momentů, tak jak je zachycovaly především doprovodné české texty. Vedle realisticko-pokrokové tradice, v níž převažovala díla beletristická, se privilegovanému postavení těší také přesně limitovaný okruh soudobých moderních děl, který jsme označili jako *aktuální pokrokovou tematiku*. Analyzujeme ji v páté kapitole. Tato díla, opět v intencích marxistické dialektiky, zobrazovala rozmanitými způsoby sociální nerovnosti a pnutí v tehdejší společnosti ve francouzském i v mezinárodním prostředí, resp. reinterpretovala ve stejném duchu významné historické události. Vedle beletristických děl (psaných často v duchu tzv. socialistického realismu) se jednalo hlavně o dobovou publicistiku, která byla kvantitativně zastoupena nejsilněji, a o odbornou tematiku z oblasti sociálních věd.

Tyto základní tendence mají cestu k českému čtenáři obecně otevřenou. Avšak komunistickou ediční politiku nelze pochopit bez komplementárního procesu *vylučování*. Z okruhu překládané literatury jsou totiž systematicky odstraňovány literární jevy (autoři, díla), které nesplňují výše uvedené nároky na ideologickou spolehlivost. Rozboru někdy zdán-

livě paradoxních výstupů selekčních procesů se věnuje šestá kapitola. Netolerovatelnou literaturu tvořily dva hlavní okruhy. Prvním byla literatura ideologicky zcela nepřijatelná, stojící v příkré opozici vůči starší a moderní realistické tvorbě. Do této skupiny žánrově patřily např. poezie symbolismu, parnasismu, ale i moderních avantgard, existencialismus, náboženská literatura, vesnický a detektivní román aj. Zcela nepřijatelní byli i autoři, které pro jejich nevhodnou společenskou angažovanost marxistická kritika označila za „představitel reakce“. Jednalo se např. o F. Mauriaca a A. Malrauxe, kteří sympatizovali s gaullistickým hnutím, nebo o četné levicové „renegáty“, jako byli např. Vercors nebo Jean Cassou. Do druhého okruhu nepřekládané nebo jinak pronásledované literatury patřili autoři, kteří sice mohli být z rozličných důvodů pro cenzurní orgány akceptovatelní, avšak jejich konkrétní díla údajně obsahovala ideologicky nepřijatelné prvky, a proto se v českém překladu neobjevila. V tomto případě často vznikalo zdánlivé napětí mezi rétorikou marxistické kritiky a praktickým výstupem ediční politiky. Např. H. de Balzacovi, který byl po roce 1948 nejvydávanějším francouzským spisovatelem v českých překladech a vzorovým představitelem mimořádně ceněného kritického realismu, nevyjde kvůli zásahu preventivní cenzury údajně „atypický“ román *Lilie v údolí*. Příznačný je i fakt, že se po roce 1948 neobjeví ani další autorova „sentimentální“ nebo jinak „atypická“ díla (*Třicetiletá; Succubus aneb Běs sviňavý ženský*), se kterými se čtenář mohl seznámit před rokem 1948. Jak prozrazují zápisy z povolovacích řízení, setkávala se s nechtí české cenzury i díla silně angažovaného manželského páru L. Aragona a E. Trioletové. Aragonův román *Cestující z imperiálu*, který vyšel v českém překladu v roce 1948, určí následná cenzura do stoupy. Trioletové kvůli údajně slabým uměleckým kvalitám nevyjde román *Inspektor ruin* ani povídka *Milenci z Avignonu*. V některých případech bylo selekčními opatřeními postíženo konkrétní nakladatelství (Máj, Melantrich) nebo český (slovenský) autor doprovodného textu (L. Novomeský v Rictusově *Poesii*), a ne primárně francouzský autor a jeho dílo.

Třetí sledovanou linií bude snaha upozornit na skutečnost, že navzdory závazně poctované normě nebyla komunistická ediční politika zcela důsledná, a proto i po roce 1948 mají možnost proniknout k českému čtenáři díla ideologicky nepřijatelná nebo tolerovatelná jen s velkými výhradami. Tento jev byl markantní především v přechodové fázi let 1948–1949, kdy se teprve vytvářejí základy centrálně plánované a řízené ediční politiky a ještě důsledně nefunguje hierarchizovaný systém preventivní cenzury. Mnohá soukromá nakladatelství proto před svou likvidací stihnou vydat roztisknuté tituly, aniž by získala oficiální souhlas příslušného povolovacího orgánu (publikačního odboru ministerstva informací). Typickým příkladem je soubor povídek É. Bertheta *Dívky z celého světa* (Ant. Dědourek: 1948), jež byly napsány v duchu tzv. dívčí četby. Sporadicky se nepohodlné tituly objevují u soukromých subjektů ještě v roce 1949. Avšak i nakladatelství, která likvidována nebudou, vydají v uvedeném období zcela nepřijatelné položky. Např. nakladatelství Melantrich uvede na konci roku 1948 nový překlad Baudelairových *Květvů zla*. Autor doslovu nicméně sestaví v doprovodném textu katalog zásadních ideologických výtek vůči dílu, podle kterých Baudelairova poezie vůbec vyjít neměla. S výhradami vycházejí některé překlady z francouzštiny i po roce 1949. Ideologicky nežádoucí prvky zmiňují nejen zápisy z povolovacích řízení, ale také doprovodné české texty. S potížemi se potýkal zejména francouzský naturalismus. Světonázorový pesimismus, důraz na pudovou erotiku a patologické případy stavěly naturalismus v dobové publicistice na

roveň jiným netolerovatelným tendencím. Díky reinterpretačním strategiím se ovšem podařilo marxistickým autorům českých doprovodných textů, kteří byli též často účastníky povolovacích řízení, prosadit vydání např. některých děl É. Zoly nebo reprezentativního výboru z díla G. de Maupassanta. V případě Daudetova cyklu o Tartarinovi uspělo Státní nakladatelství dětské knihy obratnou argumentací (Daudet je údajně úspěšně vydáván v SSSR) i proti vůli samotných cenzurních orgánů. Některá publicistická díla vyšla také díky úpravám původního francouzského textu (vypouštění nevhodných nebo zastaralých částí apod.), za něž odpovídal často český překladatel. Specifický způsob, jak se vyhnout selekčnímu zásahu ze strany preventivní cenzury, představovala bibliofilská vydání. Malý rozsah vytištěných exemplářů, často záměrně chybné informace v tiráži a polooficiální charakter tiskařské činnosti umožnily bibliofilovi J. Pickovi uvést do oběhu ještě v první polovině 50. let díla Ch. Baudelaira, G. Apollinaira, J. Barbeyho d'Aurevilly nebo O. Mirbeaua.

Metodologicky naše práce vychází ze *statisticko-interpretativního přístupu*. Jeho základem bylo sestavení co možná nejpřesnějšího korpusu českých překladů z francouzštiny za období 1945–1953. Stranou jsme ponechali pouze časopisecké překlady (překlady divadelních her jsme zahrnuli do korpusu pouze tehdy, pokud byly zachyceny v referenčních bibliografických zdrojích). Jednotky tohoto soupisu označujeme termínem *položka*. Definiční vymezení tohoto termínu podáváme ve třetí kapitole. Vzhledem k tomu, že základní referenční zdroj (příslušné ročníky *Bibliografického katalogu Československé republiky. České knihy*) uváděl v mnoha případech nepřesné a chybné informace a že některé položky, zejména bibliofilského charakteru nebo vydané překlady divadelních her, vůbec nezmiňoval, použili jsme také další referenční bibliografické soupisy (např. Bublův seznam knižně vydaných bibliofilů apod.). Údaje v nich obsažené, které se týkaly např. místa a roku vydání, autorství doprovodného textu a překladu, případně typu vydání (dotisk nebo další vydání), jsme často museli konfrontovat s informacemi, jež obsahovala samotná položka. A i poté u několika málo položek přetrvaly určité nejasnosti, které nerozptýlily ani naše konzultace s odpovědnými pracovníky Národní knihovny v Praze. Přesto považujeme takto sestavený korpus za relativně úplný. Nedůslednosti, které vykazoval hlavní referenční zdroj, se nám podařilo ve velké míře odstranit a soupis českých překladů byl zásadně rozšířen. Pro statistické účely jsme jej rozdělili do několika dílčích soupisů neboli *rejstříků*. Nejúplněji shrnuje informace o všech vydaných položkách rejstřík nakladatelství. Z něj jsou odvozeny rejstříky přeložených autorů, překladatelů a autorů doprovodných textů. S údaji, které tyto rejstříky obsahují, jsme následně pracovali především v kapitolách věnovaných *realisticko-pokrokové tradici a aktuální pokrokové tematice*. Využili jsme je pro systematický popis přeložené produkce v diachronní a synchronní perspektivě. Ohraničili jsme tak výrazné charakteristiky českých překladů z francouzštiny, jako byly např. jejich počty v jednotlivých letech, podíly klasiků a moderních autorů na celkové produkci, silné nakladatelské subjekty, které je vydávaly apod. Stranou ovšem nezůstaly ani detailnější charakteristiky, např. podrobný kvantitativní popis vydaných překladů v rámci realisticko-pokrokové tradice nebo aktuální pokrokové tematiky.

Druhou úrovní naší metody byla systematická analýza a interpretace zjištěných faktů. Jejím cílem bylo identifikovat rozmanité důvody, které stály za (ne)vydáváním českých překladů z francouzštiny. Tyto důvody souvisely nejen s faktory ideologické povahy (např. zastoupení pokrokové publicistiky nebo klasiků), které nicméně po roce 1948

jednoznačně převažovaly, ale i s osobními preferencemi účastníků povolovacích řízení (členů cenzurního aparátu), pracovníků nakladatelství (lektorů, odpovědných redaktorů) nebo jiných subjektů (stranického vedení apod.). V některých případech byla rozhodující sovětská ediční zkušenost (nevydávání děl E. Trioletové, publikace Daudetových románů). Jindy ovlivnila vydávání českých překladů aktuální politická situace (např. vyvrcholení roztržky mezi Francií a ČSR na jaře 1951). Rozhodující vliv často měly i specifické motivace povolovacích orgánů, které se primárně snažily vybudovat systém nakladatelství s přesně rozlišenými edičními profily, a které tak mohly urychlit či naopak oddálit (odložit) vydání určitého díla v konkrétním nakladatelství (např. výbor z poezie J. Rictuse). Ideologické důvody byly v těchto situacích druhotné. Během naší interpretační práce jsme se snažili systematicky ohraničit nejen hlavní rysy komunistické nakladatelské politiky, ale i poukázat v četných případových studiích na projevy „nesystémových“ nebo „problematických“ edičních počinů. Podrobně se jejich rozboru věnujeme zejména v kapitole *Ideologicky nežádoucí literatura*. Již výše jsme např. zmínili případ Baudelairových *Květnů zla*, jejichž vydání v roce 1948 rozhodně nespadlo do oficiálního rámce nové ediční politiky. Daudetův román *Tartarin z Tarasconu* vyšel v Státním nakladatelství dětské knihy navzdory rozhodnutí příslušných povolovacích institucí, a to hlavně zásluhou argumentace šéfredaktora S. Neumanna. Bez ideologicky „kvalitních“ doslovů by zůstala cesta k českému čtenáři uzavřena i pro mnohé francouzské autory, v jejichž tvorbě se objevovaly „pronásledované“ naturalistické prvky (Zola, Maupassant, ale i Barbuse). Jiní francouzští tvůrci paradoxně v českých překladech ve sledovaném období vůbec nebo téměř nevycházeli (Aragon, Trioletová, Éluard), třebaže je oficiální československá publicistika označovala za „nejpokrokovější“ spisovatele tehdejší Francie. V případě E. Trioletové, A. Daudeta nebo É. Zoly se příznačně objevovaly rozpory také mezi jednotlivými orgány preventivní cenzury, zda jejich romány vydat, či ne. To vypovídá o skutečnosti, že díla těchto autorů byla interpretována českými ideology silně nejednoznačně a představovala literární tvorbu na pomezí normy a ne-normy.

Podkladem pro kvalitativní analýzu (ne)překládané francouzsky psané literatury byly tři základní zdroje informací. Vycházeli jsme z rozboru dobové publicistiky (literární kritiky) a především českých doprovodných textů (doslovů a předmluv), jejichž autoři se snažili, více či méně systematicky, zhodnotit ideologický význam vydaného díla a jeho autora. Prostřednictvím svých textů podávali informace o tom, co (kdo) představuje tzv. ideologickou normu a co (kdo) naopak tuto normu přesahuje. Součástí „normativního“ kánonu byly zejména údaje o (ne)vhodné společenské angažovanosti konkrétního autora, o (ne)povolených obsahových a formálních aspektech jeho díla, ale také o spřízněných „pokrokových“, nebo „reakčních“ uměleckých školách. Příznačným rysem textů, které doprovázely pouňorová vydání francouzských klasiků, je cílená reinterpretace ideologického významu těchto autorů. Francouzští klasikové jsou marxistickou kritikou „znovuobjevování“ a v komunistické ediční politice je jim vyhrazeno postavení odpovídající jejich „novému“ významu. Konkrétním nakladatelským projevem této praxe je např. vydání prvních českých překladů z děl dříve „úmyslně opomíjených“ utopických socialistů (např. F. Tristanové) nebo spisovatelů období Pařížské komuny (J. Vallèse). V případě moderní literatury autoři předmluv a doslovů v marxistickém duchu přehodnocovali rovněž význam konkrétních historických událostí, které se pojily především s II. světovou válkou, odbojovým hnutím a francouzským poválečným i mezinárodněpolitickým

vývojem. Vedle publicistických a doprovodných textů, které představovaly oficiálně publikované prameny, jsme analyzovali i celou řadu archiválií z Národního archivu (Praha), Literárního archivu Památníku národního písemnictví (Staré Hrady) a Archivu ministerstva zahraničních věcí České republiky (Praha). Třebaže jsme archivní výzkumy omezili na uvedené archivy a pouze na některé fondy, považujeme tento informační zdroj za mimořádně důležitý. I když se množství písemných archivních dokumentů nezachovalo a úřední dokumenty nezachycovaly kompletní tok informací mezi všemi subjekty ediční politiky (odhlédnout musíme zejména od ústně předávaných pokynů, sdělení apod.), nabízejí tyto oficiální materiály pohled do jejího zákulisí. Archiválie nás informují o mnoha faktech, která měla zůstat široké veřejnosti skryta. Odhalují totiž konkrétní pozadí, na kterém probíhala povolovací řízení a zásahy následné cenzury a na kterém se utvářela komunistická ediční politika. Seznamují nás také s motivacemi konkrétních účastníků povolovacích řízení a se spory hierarchicky různě postavených stranických a státních orgánů. Tyto skutečnosti jsou mimořádně důležité, neboť vypovídají o mnohých nejednoznačnostech, které doprovázely nejenom systémové proměny české nakladatelské politiky, ale i o tom, jak komplikovaně se formoval nový model recepce francouzsky psané literatury v českých zemích. Na rozdíl od doprovodných textů totiž archiválie v mnoha případech zvýrazňují, jak vysoce utilitární a zároveň někdy paradoxní charakter česká ediční politika měla. Upozorňují např. na již zmiňovaný rezervovaný postoj českých ideologů vůči komunistickým spisovatelům L. Aragonovi a E. Trioletové nebo k netypickým dílům kritického realisty par excellence H. de Balzaca. Vypovídají rovněž o přesně odstíněném a časově proměnlivém hodnocení dalších francouzských autorů (např. Vercorse nebo Zoly), jejich děl (např. nízká aktuálnost některých textů Y. Farge nebo D. Desantiové), ale i o politických turbulencích tehdejší doby (selekční zásah proti Rictusově poezii nebo nevydání rukopisů A. Dumase st.).

Archivní prameny jsme ovšem nevyužili pouze pro to, abychom zmapovali, jak spletil se utvářela česká ediční politika a jaký dopad tento proces měl na (ne)přítomnost francouzsky psané literatury v českých zemích. Podstatná část druhé kapitoly, v níž se věnujeme francouzsko-českým (československým) politickým a kulturním vztahům v obecné rovině, vznikla na základě výzkumů, které jsme uskutečnili hlavně v Archivu ministerstva zahraničních věcí ČR. Smyslem této kapitoly bylo nejen popsat zásadní změnu ve vzájemných kontaktech, totiž složitý přechod od oficiálních styků k neoficiálním, ale vystavit do popředí i jejich základní rys v období 1948–1953. Domníváme se, že jím byla z československé strany důsledně aplikovaná ambivalence. I když Československo po roce 1948 očekávaně tlumilo oficiální styky s „nepřátelským“ francouzským režimem a upřednostňovalo neoficiální kontakty s „pokrokovými“ segmenty francouzské společnosti (zejm. s Komunistickou stranou Francie), snažilo se také v neoficiálních vztazích získat vůdčí postavení a prosadit své ideologicko-propagandistické cíle, často bez ohledu na vůli francouzských komunistických a filokomunistických kruhů. Nerovnocenné a asymetrické československo-francouzské partnerství se projevilo v mnoha „nedorozuměních“ mezi československými a francouzskými komunisty, která zpětně ovlivnila i strukturu českých překladů z francouzštiny v oblasti aktuální pokrokové tematiky. Proti „neloajálním“ levicovým autorům totiž zasáhne preventivní i následná cenzura a naopak zcela oddaným tvůrcům bude komunistickou ediční politikou přiděleno v českých překladech neúměrně vysoké zastoupení. První případ reprezentují ve vyhraněné podobě např. J. Cassou nebo

1 Úvod

Vercors, kteří byli až do svých protikomunistických (titistických) projevů francouzskými autory v českém prostředí v zásadě akceptovatelnými. Na druhou stranu se četných překladů do češtiny dočkají francouzští socialističtí realisté A. Stil nebo J. Laffitte, o jejichž „příkladné“ angažovanosti v mezinárodní mírové a i ve francouzské vnitřní politice není pochyb. Stejně tak budou v překladech kvantitativně zvýhodněni „poslušní“ a aktivní komunističtí novináři, jako byli R. de Jouvenel a A. Wurmser.

Vzhledem k tomu, že mnohé archivní informace (zejména ty, které se týkaly průběhu selekčních procesů a některých aspektů neoficiálních československo-francouzských vztahů) nebyly doposud v ucelené podobě publikovány, domníváme se, že tato práce může posloužit jako příspěvek ke studiu poválečných vztahů mezi Francií a Československem, a to i v komparatistické perspektivě. Přínosná je také skutečnost, že jsme sestavili relativně úplný soupis českých překladů z francouzštiny (1945–1953), podrobně zmapovali reinterpretační procesy, určili priority české ediční politiky ve vztahu k francouzsky psané literatuře a systematicky zpracovali řadu konkrétních případů, které nebyly s hlavními liniemi této ediční politiky zcela v souladu.